

Mojsije u Solinu i Sv. Martin u Lovreču Pazena-tičkom, razmatraju se i dijelovi crkava kao što su toranj ili predvorje, koji imaju romaničke odlike. Nakon ovog poglavlja opet se javlja pitanje terminologije. Ukoliko je predromani-ka jedinstvena stilska kategorija, a sudeći po Gossu ona to jest, zašto se ranoromanička arhitektura nalazi u okviru knjige o predromanič-koj arhitekturi? Metodološki je shvatljivo da bi se crkve 11. stoljeća koje baštine tradicio-nalnu morfologiju, kao navedeni primjeri iz Zadra i Splita, mogle ubrojiti u kasne izdanke predromaničkog stila, ali isto se ne može reći za crkve koje naviještaju ranu fazu novog stila.

Na kraju, valja primijetiti da je svaka nova pub-likacija o razdoblju ranoga srednjeg vijeka vi-še nego dobrodošla a pogotovo ona koja nudi bogatstvo i visoku kvalitetu reprodukcija na jednom mjestu, kao što je to ovo drugo izda-nje Gossove knjige. Međutim, suočeni s još jednom tipološkom klasifikacijom predroma-ničke arhitekture i s problemom terminologi-je koji se očituje i u zaključku knjige, koji do-nosi i prijedlog po kojem "bi se moglo razmis-liti o stvaranju posebne (pod)stilske kategori-je za tu umjetnost Dalmacije i Istre 7. i 8. stoljeća - pred-predromanika!", moramo se zapitati nije li sazrelo vrijeme za nešto drugo.

ZA UMJETNIČKU ARHITEKTURU NOVOG DUBROVNIKA

Antun Baće

Kosta Strajnić: Dubrovnik bez maske i polemika s Vinkom Brajevićem o čuvanju dalmatinske arhitekture, (pri.) Ivan Viđen, Zagreb, K-R CENTAR i Hrvatsko restaura-torsko društvo, 2007., 266 str., ISBN 978-953-95789-1-4

Lza pomalo neobično koncipiranog naslova krije se novo izdanje dviju publikacija Koste Strajnića - *Dubrovnik bez maske* (1930.) i *Misli o čuvanju dalmatinske arhitekture* (1931., koautor Vinko Brajević), popraćenih opširnom Strajničevom biografijom (zauzima gotovo tre-ćinu izdanja) koju potpisuje Ivan Viđen. Od-mah treba istaknuti kako se radi o iznimno vrijednom priređivačkom i izdavačkom trudu da se ova dva, do sada nepravedno zapostav-ljena teksta, približe široj javnosti. Važnost i

širinu Strajnićeve djelovanja potvrdio je i ne-davno održani znanstveni skup Kosta Strajnić - život i djelo (Dubrovnik, 25. i 26. svibnja 2007.), vezan uz 120. godišnjicu Strajnićeve rođenja i 30. godišnjicu smrti.

Izdanje otvara uzorna biografska studija Ivana Viđena o Kosti Strajniću (Križevci, 1887. - Dubrovnik, 1977.), likovnom kritičaru, publicistu, konzervatoru i kulturnom radniku. Rođen u Križevcima, Strajnić prve poduke iz slikarstva

i povijesti umjetnosti dobiva od starijeg brata, te slikara Izidora Junga u bjelovarskoj gimnaziji. Nakon mature, želeći studirati slikarstvo odlazi u Beč gdje dva semestra pohađa slikarsku školu Heinricha Strehblowa. Poznanstvo s Ivanom Meštrovićem iz tih dana odrediti će umnogome njegov daljnji rad. Nakon godinu dana, vjerojatno zbog oskudice, napušta Beč i vraća se u Zagreb gdje u Višoj školi za umjetnost i obrt završava šest semestara i zapošljava se kao nastavnik crtanja. U Beč se vraća 1911./12. (i ponovno 1916./17. godine), da bi studirao povijest umjetnosti i estetiku na Institutu za povijest umjetnosti kod Josefa Strzygowskog. Počinje se baviti likovnom kritikom, kao zagovornik nacionalnog stila u umjetnosti vodi oštre polemike s Antunom Gustavom Matošem, Robertom Auerom i Rudolfom Lubynskim. Godine 1916. sudjeluje u osnivanju Proljetnog salona, objavljuje knjige *Tomislav Krizman* i *Umjetnost i žena*. Slijede *Studije* (1918.), sabrani eseji o umjetnosti. Iste godine objavljuje monografiju o Ivanu Meštroviću i fotomonografiju *Srpske zadužbine*. Godine 1920. objavljuje monumentalnu monografiju o arhitektu Joži Plečniku te manju o kiparu Petru Pallaviciniju. Često kritiziran kao zagovornik nacionalnog stila, Strajnić tijekom trećeg desetljeća 20. stoljeća postupno revidira svoje stavove, okrećući se internacionalnim strujanjima u umjetnosti. Putuje Europom, živi u Parizu i Pragu. Potaknut neuspjelim jugoslavenskim paviljonom na Međunarodnoj izložbi dekorativnih umjetnosti u Parizu, objavljuje knjigu *Svetosavski hram* (1926.) u kojoj kritizira kulturnu politiku tadašnje države. U Dubrovnik se doseljava 1928. godine i zapošljava kao pomoćnik konzervatora u Nadleštvu za umjetnost i spomenike. Od umirovljenja Marka Murata 1932. godine do početka drugog svjetskog rata glavni je konzervator dubrovačkih spome-

nika. Od dolaska u Dubrovnik radi na formiranju likovne scene, organizira brojna predavanja i izložbe, usmjerava mlade talente, inicirajući tzv. dubrovački koloristički krug. Na Strajnićev nagovor u Dubrovnik se 1934. doseljava arhitekt Nikola Dobrović koji će tu do početka rata ostvariti niz antologijskih djela. Nakon rata Strajnić postaje prvi ravnatelj novoosnovane Umjetničke galerije u Dubrovniku, a 1948./49. ravnatelj je Galerije umjetnina u Splitu. Gotovo sve do smrti 1977. godine Strajnić oko sebe okuplja mlade dubrovačke slikare, te brojne umjetnike i intelektualce koji posjećuju Dubrovnik. Autor biografske studije, Ivan Viden, uložio je veliki napor da na temelju svjedočanstava živućih rođaka i poznanika, terenskog i arhivskog rada, rekonstruira dosada gotovo u potpunosti nepoznate dijelove Strajnićeve biografije (porijeklo obitelji, djetinjstvo, mladost), o kojima je sam Strajnić za života malo (i izgleda nerado) govorio.

Bobenost i oštrina Strajnićeva duha ogleda se u publikaciji *Dubrovnik bez maske*, usko vezanoj za sudski postupak koji je arhitekt Ivan Ivačić 1930. godine pokrenuo protiv Strajnića, tužeći ga za klevetu i uvredu. Strajnić je, naime, Ivačićev projekt za gradnju hotela Excelsior na Pločama u dopisu upućenom općinskoj upravi nazvao “šablonskim i konvencionalnim” s obilježjima “provincijskih željezničkih stanica”, a za autora je ustvrdio da “nema prirodenog talenta”. Prvi dio publikacije preneseni je novinski tekst *Čuvajmo Dubrovnik, Za umjetničku arhitekturu novog Dubrovnika*, objavljen u četiri nastavka u tjedniku *Dubrovačka tribuna*, tijekom lipnja 1930. godine. U tekstu Strajnić kritizira novu izgradnju Dubrovnika za koju tvrdi da je “u rukama običnih zidarskih majstora, zaostalih građevnih preduzimača, domaćih arhitekata diletanata i birokratskih inženjera činovnika”, potkrepljujući zatim to i primjerima. Posebno napada rad austrijskog arhitekta Alfreda Kellera (vila Šeherezada na Pločama, projekt za kursalon na Pilama), kritizira zatim novo uređenje parka Gradac, neprihvatanje projekta Jože Plečnika za kavanu Dubravka na Pilama. Opisuje i neuspjele napore Nadleštva za umjetnost i spomenike da se u Dubrovačkoj općini zaposli “jedan mladi arhitekt stručne spreme i umjetničkih sposobnosti koji bi vodio brigu o arhitekturi novogradnji i jednovremeno pravio projekte za regulaciju kako cijelog grada, tako i njegovih pojedinih četvrti”, koje su po njemu opstruirali zavidni “domaći ‘majstori’”. Tekst drugog dijela publikacije, izvještaj sa suđenja u sporu Ivačić - Strajnić, također je prenesen iz *Dubrovačke tribune*. Radi se o neobično opširnom (i u dijelovima prilično pristranom) novinskom izvještaju u kojem se donose izjave tužitelja (Ivačić), okrivljenika (Strajnić), izlaganja čak trojice Strajnićevih brani-

telja, Ivačićeva odvjetnika, pismena mišljenja arhitekata Jože Plečnika i Eda Šena, slikara Petra Dobrovića i Jovana Bijelića. Iako se radi o spisu neujednačene kvalitete, u kojem se promišljanja o arhitekturi, urbanizmu i konzervaciji miješaju s osobnim razračunavanjima Strajnića s neistomišljenicima, *Dubrovnik bez maske* predstavlja iznimno zanimljiv dokument vremena i precizno ocrtava kontekst početaka moderne arhitekture u Dubrovniku.

Misli o čuvanju dalmatinske arhitekture, polemika između Koste Strajnića i Vinka Brajevića koju su vodili u splitskom *Novom dobu* (1930./31.), također je imala poticaj u sudskom sporu Strajnić-Ivačić. Polemiku je započeo Brajević, pozvavši Strajnića da objasni kako je moguće u neposrednoj blizini dubrovačkih zidina graditi moderni kursalon (Strajnić je kao alternativu Kellerovu projektu kursalona ponudio projekt Nikole Dobrovića, čije kvalitete obrazlaže u *Dubrovniku bez maske*). Radi se o vrlo kvalitetnoj i argumentiranoj polemici dobro informiranih sugovornika, kojom se uz pitanje kursalona prokomentirao i niz drugih, tada aktualnih izvedbi i natječaja u Dalmaciji (postavljanje Meštrovićeva Grgura Ninskog na Peristilu, natječaj za Biološko-oceanografski institut u Splitu, natječaj za regulaciju Bačvica). Strajnić se tu našao u donekle paradoksalnoj situaciji da kao konzervator brani modernu arhitekturu, dok Brajević dovodi u pitanje potrebu njezina unošenja u povijesne ambijente. Brajević svojim stavovima antipira regionalizam, smatrajući da nova arhitektura mora voditi računa o povijesnom okruženju, geografskim i klimatskim posebnostima (navodi kao pozitivan primjer Plečnika). Da je ova, do danas pomalo zaboravljena polemika, imala znatan odjek i u praksi, ponajbolje govori arhitektura Dubrovnika tridesetih

godina prošlog stoljeća (radovi Nikole Dobrovića, Kauzlarića i Gomboša, Drage Galića, Lavoslava Horvata i drugih), koja je itekako vodila računa o kontekstu mjesta.

Oba teksta popraćena su izvornim reprodukcijama, a posebnu vrijednost izdanja predstavlja kazalo osoba, u kojem Viđen daje osnovne biografske podatke o svim osobama koje se spominju u tekstovima. Oživiljen je tako niz zaboravljenih međuratnih dubrovačkih intelektualaca, pripadnika jednoga kulturnog miljea koji je poraće nepovratno izmijenilo i potisnulo u zaborav. Na ovom se mjestu može uputiti i najveća zamjerka izdanju, a to je zapostavljanje udjela Vinka Brajevića (Split, 1888. - Rim, 1967.), koautora *Misli*, urednika splitskog *Novog Doba*,

osobe iznimno zanimljive biografije, čijem novinarskom i publicističkom radu tek predstoji valjana valorizacija. To se moglo izbjeći barem opširnijom bilješkom u kazalu osoba.

Na kraju, još jednom treba istaknuti vrijednost ovog izdanja kojim su na primjeren način dva teksta od iznimne važnosti za povijest hrvatske moderne arhitekture, urbanizma i konzervacije vraćena širem krugu čitatelja. A o neprolaznoj aktualnosti teme odnosa staroga i novoga u urbanom tkivu svjedoče dobro znani nedavni primjeri iz Zagreba i Splita, da o najnovijem nesporazumu - Spomeniku braniteljima u Dubrovniku (udaljenom svega tridesetak metara od lokacije nesuđenoga Dobrovićeva kursalona) i ne govorimo.

Zlatko Karač

SVOME GRADU, NA ODLASKU

IVO MAROEVIĆ, O Zagrebu usput i s razlogom: Izbor tekstova o zagrebačkoj arhitekturi i urbanizmu (1970.-2005.), Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2007., 376 str., ISBN 978-953-6106-61-5

Samo nekoliko mjeseci nakon tužnog oporoštaja od Ive Maroevića objavljena je još jedna njegova knjiga, jedanaesta u nizu i posljednja koju je autor, iako shrvan teškom bolešću, još dospio osobno koncipirati i sadržajno uobličiti. Nije to, dakle, prigodno postumno izdanje ili *hommage* Maroeviću, kako bi se zbog nekih vremenskih koincidencija moglo pomisliti, već je pred nama odavno osmišljena, opsežna i višeslojna knjiga što je u Institutu za povijest

umjetnosti, nakladniku monografije, pripremana tijekom posljednjih dviju godina i za koju je autor, bdijući nad fakturom gotovo otisnutog prijeloma, napisao i osobni *Prolog* s navedenim bitnim elementima njezine sadržajne strukture. Dovedi ovo djelo do kraja, prateći preciznu Maroevićevu spisateljsku nit, bio je zadatak urednice Sandre Križić Roban koja je decentno i kultivirano zaokružila cjelinu i izvršila zadnje redaktorske "rezove", uz recen-